

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد خانم مرضیه زارع خلیلی تحت عنوان

« مقایسه تطبیقی سفالهای غار کمیشان با محوطه های مجاور » را از

نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر حمید خطیب شهیدی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر حامد وحدتی نسب	استادیار	
۳- استاد ناظر	دکتر محمد رضا سعیدی	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر جواد نیستانی	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر جواد نیستانی	استادیار	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸/۴/۸۷ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۲۳/۴/۸۷ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۱۵/۷/۸۷ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب... دانشجوی رشته... و رودی سال تحصیلی...»
مقطع... دانشکده... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:
تاریخ: ۱۳۸۹/۸/۲۹

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد باستان شناسی

عنوان

مقایسه تطبیقی سفالهای غار کمیشان با محوطه های مجاور

نگارش: مرضیه زارع خلیلی

استاد راهنما: حمید خطیب شهیدی

استاد مشاور: دکتر حامد وحدتی نسب

فروردین ماه ۱۳۸۹

چکیده:

پایان نامه حاضر در رابطه با سفال هایی است که در طی کاوش محوطه غار کمیشان در سال ۱۳۸۸ بدست آمده است. محوطه غار کمیشان واقع در استان مازندران و در ۱۰ کیلومتری شهر بهشهر قرار گرفته است. لایه های دارای سفال این محوطه همه به صورت آشفته و مضطرب بوده که شناسایی و دوره بندی این آثار را بسیار مشکل می ساخت. بر اساس فرم شناسی و مقایسه این آثارسفالی با دیگر محوطه ها از جمله گوهر تپه، تپه عباسی، غار هوتو و آق تپه به نظر می رسد محوطه غار کمیشان و محدوده آن پس از دوره نوسنگی بدون سفال، در چندین دوره فرهنگی مورد استفاده قرار گرفته است. پس از کاوش، علاوه بر بررسی و شناسایی سفالهای مربوط به کاوش، در طی یک بررسی در اطراف محوطه غارتعداد زیادی سفال قرمز مربوط به عصر آهن دربالای غار شناسایی شد که مطالعه و بررسی این داده ها در ادامه انجام گرفته است.

کلید واژه :

غار کمیشان، فرهنگ چشمه علی، سفال قرمز

تقدیر و تشکر:

بر خود لازم می دانم از زحمات جناب آقای دکتر خطیب شهیدی کمال تشکر و امتنان خود را ابراز نمایم. چنانچه هدایت و راهنمایی های ایشان نمی بود این پایان نامه به انجام نمی رسید. همینطور مراتب قدر دانی خود را از جناب آقای دکتر وحدتی نسب که از مشاورت ایشان بهره بسیار برده ام را اعلام می نمایم و از داوران عزیز آقای دکتر نیستانی و آقای دکتر سعیدی مهر نیز سپاس گذارم. در نهایت از آقای ماهفروزی و اعضای سایت موزه گوهر تپه که در راستای به انجام رسیدن این پایان نامه مرا همراهی کردند نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
	فصل اول - مقدمه و کلیات
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- تعریف مسأله	۲
۳-۱- سئوالات تحقیق	۳
۴-۱- اهداف	۳
۴-۱- فرضیه ها	۳
۶-۱- مواد و روش تحقیق	۴
۷-۱- سابقه پژوهش	۴

فصل دوم - جغرافیای استان مازندران و پیشینه مطالعات باستان شناختی در جنوب و

جنوب شرق دریای مازندران

۱-۱- موقعیت جغرافیایی استان مازندران	۶
۲-۲- جغرافیای طبیعی استان مازندران	۷

- ۸ ۱-۲-۲- دریاى مازندران
- ۹ ۲-۲-۲- ناهموارى ها
- ۱۱ ۳-۲-۲- وضعيت زمين شناختى
- ۱۲ ۴-۲-۲- رودخانه ها
- ۱۳ ۵-۲-۲- آب و هوا
- ۱۴ ۶-۲-۲- بارش
- ۱۵ ۷-۲-۲- ساختمان زمين و تركيبات خاك
- ۱۵ ۸-۲-۲- پوشش گياهى
- ۱۶ ۹-۲-۲- پوشش جانورى
- ۱۷ ۳-۲-۳- پيشينه باستان شناسى در منطقه جنوب و جنوب شرق درياى مازندران
- ۱۸ ۱-۳-۲- غار كميشان
- ۱۹ ۲-۳-۲- غار كمر بند
- ۲۰ ۳-۳-۲- غار هوتو
- ۲۱ ۴-۳-۲- غار على تپه
- ۲۲ ۵-۳-۲- تورنگ تپه
- ۲۴ ۶-۳-۲- شاه تپه
- ۲۴ ۷-۳-۲- ياريم تپه

۲۵..... ۲-۳-۸- آق تپه

۲۶..... ۲-۳-۹- گوهر تپه

۲۸..... ۲-۳-۱۰- یاقوت تپه

فصل سوم- فرهنگهای پیش از تاریخ شرق و جنوب شرق دریای مازندران

۳۰..... ۳-۱- وضعیت فرهنگهای پیش از تاریخ جنوب و جنوب شرق دریای مازندران

۳۰..... ۳-۲- دوران نوسنگی با سفال

۳۱..... ۳-۳- فرهنگ جیتون

۳۲..... ۳-۴- فرهنگ چشمه علی

۳۵..... ۳-۴-۱- آق تپه

۳۶..... ۳-۵- سفال خاکستری

۳۹..... ۳-۶- فرهنگ سفال خاکستری دشت گرگان

۴۱..... ۳-۶-۱- تورنگ تپه

۴۷..... ۳-۷- عصر آهن

فصل چهارم - بررسی محوطه غار کمیشان

- ۱-۴- موقعیت قرارگیری غار کمیشان ۵۱
- ۲-۴- زمین ریخت شناسی غار کمیشان ۵۳
- ۳-۴- سفالهای غار کمیشان ۵۵
- ۱-۳-۴- سفالهای منقوش غار کمیشان ۵۶
- ۱-۱-۳-۴- فرم ظروف منقوش غار کمیشان ۵۹
- ۴-۴- سفال خاکستری ۷۵
- ۵-۴- سفالهای قرمز/ نارنجی داغدار عصر آهن ۹۱
- ۶-۴- سفالهای آشپزخانه ای ۱۱۷

فصل پنجم - نتیجه گیری

- ۱-۵- نتیجه گیری ۱۱۹
- فهرست منابع ۱۲۱
- چکیده انگلیسی ۱۲۵

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۶	شکل ۱-۲- موقعیت جغرافیائی استان مازندران.....
۷	شکل ۲-۲- تقسیمات استان مازندران.....
۸	شکل ۳-۲- تصویر ماهواره ای دریای خزر.....
۱۰	شکل ۴-۲- نقشه ناهمواریهای ایران.....
۱۰	شکل ۵-۲- نقشه ناهمواریهای استان.....
۱۱	شکل ۶-۲- نمایی از کوه دماوند.....
۱۶	شکل ۷-۲- پوشش گیاهی مازندران.....
۱۸	شکل ۸-۲- نمایی از دهانه غار کمیشان.....
۲۰	شکل ۹-۲- نمایی از غار کمر بند.....
۲۱	شکل ۱۰-۲- نمایی از دهانه و درون غار هوتو.....
۲۲	شکل ۱۱-۲- غار علی تپه(ال تپه).....
۲۳	شکل ۱۲-۲- عکسهای هوایی از تورنگ تپه.....
۲۵	شکل ۱۳-۲- یاریم تپه.....
۲۶	شکل ۱۴-۲- نمایی از گوهر تپه.....
۲۷	شکل ۱۵-۲- نمونه ای از تدفین و آثار گوهر تپه.....

- شکل ۲-۱۶- نمایی از یاقوت تپه ۲۸
- شکل ۳-۱- سفالهای خاکستری یاریم تپه ۴۰
- شکل ۳-۲- ظروف پایه دار حصار ۴۲
- شکل ۳-۳- طرح ظروف پایه دار حصار ۴۲
- شکل ۳-۴- ظرف پایه دار تورنگ تپه ۴۳
- شکل ۳-۵- بطریهای گلابی شکل ، تپه حصار ۴۳
- شکل ۳-۶- تزئینات شیاری و شکل اولیه طرح داغدار در تورنگ تپه ۴۴
- شکل ۳-۷- ظرف با لبه برگشته ۴۵
- شکل ۴-۱- موقعیت غار کمیشان در ایران ۵۱
- شکل ۴-۲- موقعیت غار کمیشان و گوهر تپه ۵۲
- شکل ۴-۳- موقعیت غار کمیشان نسبت به جاده نکا- بهشهر ۵۲
- شکل ۴-۴- نمایی از دهانه غار کمیشان ۵۳
- شکل ۴-۵- پلان غار کمیشان و موقعیت ترانشه ۵۴
- شکل ۴-۶- نمایی از ترانشه ۵۴
- شکل ۴-۷- نمایی از ترانشه و برش جنوبی ۵۵
- شکل ۴-۸- نمودار طرح سفالهای منقوش کمیشان ۵۷
- شکل ۴-۹- مقایسه فرم ظروف چشمه علی ۵۹

- شکل ۴-۱۰- نمونه فرم کفهای یافت شده از فرهنگ چشمه علی کمیشان ۶۰
- شکل ۴-۱۱- موتیف پرنده در سفال چشمه علی ۶۱
- شکل ۴-۱۲- نقش غزال ۶۲
- شکل ۴-۱۳- موتیفهای مشابه ۶۲
- شکل ۴-۱۴- سفالهای محلی فرهنگ چشمه علی در کمیشان ۶۳
- شکل ۴-۱۵- طرح داغدار به شکل استخوان ماهی ۷۵
- شکل ۴-۱۶- فرمهای مشابه ۷۷
- شکل ۴-۱۷- بشقابهای داغدار ۷۸
- شکل ۴-۱۸- فرم مشابه ظروف گردن دار ۷۸
- شکل ۴-۱۹- برخی فرمهای مشابه از محوطه های مختلف ۷۹
- شکل ۴-۲۰- فرم کاسه های عمیق ۸۰
- شکل ۴-۲۱- ظروف کاسه مانند با لبه برگشته ۸۱
- شکل ۴-۲۲- محوطه عصر آهن در بالای غار کمیشان ۹۱
- شکل ۴-۲۳- محوطه نقشه توپو گرافی محوطه عصر آهن کمیشان ۹۲
- شکل ۴-۲۴- سفالهای نارنجی / قرمز عصر آهن کمیشان ۹۴
- شکل ۴-۲۵- انباشته های باستانی بصورت تپه کوچک در جنوب محوطه ۹۳
- شکل ۴-۲۶- برش و نمایی از حفره قاچاق در دیواره ۹۴

- شکل ۴-۲۷-نمایی نزدیک از حفره قاجاق و آثار یافت شده در آن ۹۴
- شکل ۴-۲۸-سنگ چین پای دیواره ۹۵
- شکل ۴-۲۹-چاله حفاری غیر مجاز در شمال محوطه ۹۵
- شکل ۴-۳۰-درصد پراکندگی سفال قرمز، خاکستری و آشپزخانه ای در نمونه برداری اولیه کمیشان ۹۶
- شکل ۴-۳۱- محوطه عصر آهن بالای غارهای هوتو- کمر بند ۹۷
- شکل ۴-۳۲-خشتهای پراکنده بر سطح محوطه عصر آهن هوتو- کمر بند ۹۷
- شکل ۴-۳۳- سفالهای عصر آهن غار هوتو، ترانشه C ۹۸
- شکل ۴-۳۴- موقعیت مربعهای نمونه برداری هوتو- کمر بند ۹۹
- شکل ۴-۳۵- موقعیت مربعهای نمونه برداری کمیشان ۹۹
- شکل ۴-۳۶- نمودار مقایسه فرم ظروف عصر آهن کمیشان و هوتو- کمر بند ۱۰۱
- شکل ۴-۳۷- نمودار مقایسه میزان پخت ظروف عصر آهن کمیشان و هوتو- کمر بند ۱۰۱
- شکل ۴-۳۸- نمودار مقایسه تزئینات ظروف عصر آهن کمیشان و هوتو- کمر بند ۳۷ ۱۰۱
- شکل ۴-۳۹- نمودار مقایسه رنگ بیرونی سفالهای عصر آهن هوتو کمر بند براساس جدول مانسل ۱۰۲ ۱۰۲
- شکل ۴-۴۰- نمودار مقایسه رنگ بیرونی سفالهای عصر آهن کمیشان براساس جدول مانسل ۱۰۳
- شکل ۴-۴۱- نمونه هایی از سفالهای آشپزخانه ای کمیشان ۱۱۷

فهرست جدول ها:

جدول شماره ۱-۱- جدول سفالهای منقوش غار کمیشان.....۶۴-۶۵

جدول شماره ۱-۲- جدول سفالهای خاکستری غار کمیشان.....۸۲-۸۳

جدول شماره ۱-۳- جدول سفالهای عصر آهن محوطه کمیشان، مربع شماره ۱.....۱۰۴

جدول شماره ۲-۳- جدول سفالهای عصر آهن محوطه کمیشان، مربع شماره ۲.....۱۰۴

جدول شماره ۱-۴- جدول سفالهای عصر آهن محوطه هوتو- کمر بند، مربع شماره ۱.....۱۰۴

جدول شماره ۲-۴- جدول سفالهای عصر آهن محوطه هوتو- کمر بند، مربع شماره ۲.....۱۰۴

فصل اول

مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه:

محوطه غار کمیشان (Komishan) در فاصله ۱۰ کیلومتری شهر بهشهر قرار دارد. موقعیت قرارگیری ویژه این غار نسبت به غارهای هوتو و کمر بند و مشابهت های بسیار این غار با غارهای مذکور موجب گردیده این محوطه مورد توجه محققان قرار گیرد و در شناسایی و بازسازی باستان شناختی منطقه اهمیت فراوانی یابد. در این تحقیق تأکید بر مطالعه و بررسی سفالهای یافت شده در کاوش سال ۱۳۸۸ بوده و علاوه بر گاهنگاری نسبی سفالهای حاصل از کاوش به مقایسه آماری داده های عصر آهن موجود در محوطه بالای غار کمیشان با محوطه تختگاه هوتو و کمر بند نیز پرداخته شده است.

۱-۲- تعریف مسأله:

در بهار سال ۱۳۸۸ غار کمیشان به منظور روشن تر شدن وضعیت باستان شناسی پیش از تاریخ منطقه مورد کاوش قرار گرفت. در جریان حفاری تعداد زیادی سفال از لایه های مضطرب بدست آمد. مهمترین مسأله درباره این سفالها، گاهنگاری نسبی این مواد فرهنگی برای بازسازی دوره های استقرار پس از دوران سنگ در محوطه بود.

۱-۳- سئوالات تحقیق:

۱: سفالهای به دست آمده از کاوش غار کمیشان متعلق به چه فرهنگ و دوره‌ای هستند؟

۲: داده های فرهنگی مذکور قابل مقایسه با آثار کدام محوطه‌های مجاورند؟

۳: دلیل حضور حجم زیاد سفال در این غار چیست، آیا می توان بر اساس این آثار به توالی استقراری

منظمی رسید؟ میتوان شباهتی بین دوران فرهنگی کمیشان و غارهای هوتو و کمر بند یافت؟

۱-۴- اهداف تحقیق:

هدف از این تحقیق مطالعه و طبقه بندی و گاهنگاری نسبی سفالهای بدست آمده از حفاری غار کمیشان با استفاده از یافته های محوطه های مجاور برای بازسازی دوران فرهنگی پس از نوسنگی بدون سفال این محوطه بوده است.

۱-۵- فرضیه های تحقیق:

۱: به نظر می‌رسد غار کمیشان در دوره های مس و سنگ، مفرغ و آهن مورد استفاده قرار گرفته است. احتمالاً در این دوران از محوطه به عنوان استقرارگاه کوتاه مدت استفاده شده است.

۲: در نزدیکی غار کمیشان محوطه های باستانی وجود دارد، از جمله این محوطه ها، گوهر تپه، تپه عباسی، غار هوتو و کمر بند است. احتمال دارد داده‌ها قابل مقایسه با آثار این محوطه‌ها باشند و توالی یکسانی در این محوطه ها دیده شود.

۳: به نظر می‌رسد با توجه به آشفتگی شدید لایه‌ها، حضور یکباره سفالهای چشمه‌علی، بدون سفالهای ابتدائی پیش از این فرهنگ و حضور یکباره سفالهای عصر آهن نتوان توالی ممتدی را در محوطه یافت.

۱-۶- مواد و روش تحقیق:

در این پژوهش از شیوه مقایسه تطبیقی و آماری استفاده شد. به این ترتیب که براساس مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی، مواد حاصل از کاوش غار مورد مطالعه و مقایسه با محوطه‌هایی چون یاریم تپه، گوهر تپه، یاقوت تپه، آق تپه، تورنگ تپه و تپه عباسی قرار گرفتند. پس از دسته‌بندی و گاهنگاری نسبی این مواد، برای تکمیل اطلاعات، بررسی میدانی محدودی در حیطه غار کمیشان و هوتو و کمریند انجام شد. برای انجام مقایسات آماری از محوطه‌ها نمونه برداری شد، به این صورت که بر روی دو محوطه دو فضای مربع شکل به ابعاد 10×10 بر اساس بیشترین حجم آثار انتخاب شد و مواد هرکدام از مربع‌ها جمع‌آوری شد. پس از استخراج کامل اطلاعات سفالها، نتایج به دست آمده مورد مقایسه آماری قرار گرفت.

۱-۷- سابقه پژوهش:

با توجه به زمان کاوش این غار، هیچ‌گونه مطالعه‌ای بر روی سفالهای آن انجام نشده است.

فصل دوم

جغرافیای استان مازندران و پیشینه مطالعات باستان

شناختی در جنوب و جنوب شرق دریای مازندران